

Висновки. Пандемія коронавірусу загострила проблему зниження інтересу до фізичної книги, а це означає, що слід активніше пропагувати її значущість для культури, формування людського капіталу, розвитку мислення. Важливо позиціонувати книгу не як один із видів контенту, а як особливу культурну цінність, котру слід берегти, прищеплювати любов до неї. Безумовно, потрібна консолідація на всіх рівнях книжкової екосистеми: і письменників, і видавців, і бібліотекарів, і книгорозповсюджувачів, вагоме значення має підтримка держави.

І пасивно спостерігаючи за своїми дітьми, захопленими не читанням книг, а споживанням телевізійної та комп'ютерної інформації, згадаймо слова відомого

американського філософа й поета Р. У. Емерсона, який жив і творив у середині XIX ст.: "Куди поділася наша мудрість, яку ми загубили в знаннях? Куди поділися наші знання, які ми загубили в інформації?"

Хочеться вірити, що електронні публікації ніколи не замінять старої доброї книги, в яку кожен автор вкладає частинку власної душі й життя. Насамкінець наведу слова видатного французького філософа Д. Дідро, який зазначав, що "люди перестають думати, коли перестають читати". На жаль, навіть наприкінці земного шляху не кожен із нас розуміє сенс власної прочитаної книги життя, сюжет, логіку змісту, задум автора — творця нашої долі...

Список використаної літератури

1. Сенченко М. Від ери Гутенберга до ери Цукерберга... Переваги і недоліки сприйняття друкованого та електронного тексту / Микола Сенченко, Оксана Сенченко. — Київ : Ліра-К, 2021. — 128 с.

Надійшла до редакції 22 лютого 2021 року

УДК 655.4/5(410)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2021.3(296).7-14

Лариса Татарінова,

старший науковий співробітник

відділу моніторингу ЗМІ Книжкової палати України,

e-mail: larysa@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-002-7950-7773>

Видавнича справа у Великій Британії

Видавнича галузь Великої Британії — одна з найпотужніших у світі. Пропонується розвідка свідчить, що цей статус визначається лідерством англійської мови на світовій арені, спадщиною, історичними зв'язками та силою закону про авторське право.

У статті доведено, що Велика Британія є лідером у багатьох сферах книгодрукування, як-от видання англійською мовою творів інших культур: африканської, карибської та індійської літератури. Британські видавці також конкурентоспроможні в таких галузях, як видання підручників, різноманітних довідників, посібників із вивчення англійської мови (ELT) та підручників для міжнародних шкіл.

Аналіз Глобального рейтингу видавців 2017 р. дав змогу з'ясувати, як Британські видавничі компанії досягають успіху на світовій арені. Наприклад, згідно з опрацьованими даними, п'ять британських компаній 2017 р. заробили чверть спільних доходів 50 найпотужніших фірм світу. (До порівняння: вісім видавців США сукупно заробляли 27%, а разом — більш як половину). Поліграфічна галузь Великої Британії — потужна, розвинена й успішна. Країна є п'ятим виробником друкованої продукції у світі, в цій сфері працюють майже 116 тис. осіб і на неї припадає 5,8 млрд фунтів стерлінгів у ВВП.

З'ясовано, що показником продуктивності галузі книговидавництва Великої Британії є друк нових назв і нових видань, і в цьому сегменті країна є світовим лідером. За підрахунками 2014 р., американська книговидавнича промисловість продукувала 335 тис. нових назв і нових видань, Китай — 448 тис., а Велика Британія — 220 тис., значно випереджаючи Японію, Німеччину, Росію, Францію, Італію та Іспанію. Якщо застосувати іншу методіку підрахунку і визначити кількість віддрукованих нових назв на мільйон населення, то вийде, що Велика Британія випускає найбільшу їх кількість у світі — понад 2900 на мільйон населення проти 1000—1500 для інших великих розвинених ринків.

Аналіз індустрії книги у Великій Британії свідчить про те, що вона постійно розвивається. Сучасні цифрові технології дають змогу видавничим компаніям реорганізувати та вдосконалювати технологічні процеси. До нових можливостей належать: інтеграція з партнерами по ланцюгах постачання, онлайн-дистрибуція, динамічне ціноутворення, друк на вимогу, видання електронних книг.

Ключові слова: *видавнича галузь Великої Британії; видавництва; друкована книга; електронна книга; аудіокнига; самвидав; британський книжковий ринок; Асоціація видавців Великої Британії*

Постановка проблеми. Досягнення видавничої галузі різних країн світу потребують системного дослідження та вивчення практичного досвіду, що сприятиме активізації книговидавництва України. Видавнича галузь Великої Британії — одна з найпотужніших у світі. Британські видавничі компанії посідають провідні позиції на світовій арені, а успішний досвід країни, на наш погляд, віддзеркалює проблеми

міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних видавців, виявляє напрями підвищення економічної ефективності у сфері книговидавництва.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблеми й тенденції розвитку світової видавничої галузі розглянуто у працях О. Афоніна, М. Сенченка [4], С. Водолазької [5], О. Сухорукової [6] та інших. Проте фундаментальні дослідження М. Сенченка та

О. Афоніна було проведено до 2008 р., розвідки С. Володазької обмежилися 2010 р., а висновки О. Сухорукової базувалися на даних 2013—2014 рр. Тож стало питання аналізу тенденцій розвитку книговидавничої галузі у провідних країнах світу, зокрема найбільш розвиненої, динамічної та стабільної британської, за останні роки. Видавнича галузь Сполученого Королівства відрізняється високою динамікою розвитку (маємо на увазі процеси злиття, утворення медіаконцернів, їх розпад, утворення філій та імпринтів видавництва), стабільністю, темпами зростання тощо.

Метою дослідження є виявлення тенденцій сучасного стану книговидавництва у Великій Британії, аналіз культурних традицій та економічних чинників, що створюють умови для розвитку галузі та її конкурентоспроможності на світовому ринку, а також оцінювання ефективності різних видів видавництва, внесок видавничої галузі в національну економіку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сектор видавничої індустрії Великої Британії, однієї з найпотужніших у світі, складається з трьох основних груп компаній: транснаціональні корпорації (ТНК), великі британські видавництва та маленькі незалежні фірми.

Транснаціональні корпорації — це великі міжнародні компанії, частина з яких належить британцям, частина — іноземцям, але всі вони здійснюють видавничу діяльність у Великій Британії та сплачують податки винятково в її казну. Окремі учасники ринку спеціалізуються на виданні книг, журналів та інформаційних послугах (як-от RELX, Informa, Thomson та інші), тоді як інші є медіаконгломератами, для яких книгодрукування становить лише один із напрямів діяльності (наприклад, News Corp чи Bertelsmann). Ці транснаціональні корпорації охоплюють значну частину ринку в різних сегментах книговидавництва. Є різноманітні бренди (або "імпринти"), що належать або контролюються великими багатонаціональними групами Penguin Random House (Велика Британія/Німеччина), Hachette (Франція) і HarperCollins (США) та забезпечують понад 44% продажів книг. На ринку шкільних підручників та посібників із вивчення англійської мови важливими гравцями є Pearson (Велика Британія), Oxford University Press (Велика Британія) і Hodder (частина Hachette).

На академічному й професійному книжковому ринку найбільшими підприємствами є Pearson (Велика Британія), McGraw Hill Education (США) і Wiley (США). На ринку наукових журналів провідними гравцями є RELX (Велика Британія/Нідерланди), Springer Nature (Німеччина), Informa (Велика Британія) і Wiley (США). Ці транснаціональні корпорації було здебільшого сформовано внаслідок послідовних придбань і об'єднань. Цей процес розпочався від 1980-х рр., і сьогодні ТНК продовжують купувати та збільшувати свої активи. Наприклад, Penguin Random House, найбільший видавець книг у світі, утворено 2013 р. через злиття двох груп. Сьогодні транснаціональна компанія Amazon, що була заснована в Америці та має філію у Великій Британії, є надзвичайно сильним гравцем із часткою

ринку електронних книг у 88% і часткою ринку друкованих книг у 35% роздрібною торгівлю Сполученого Королівства [2].

До консолідації видавців спонукали кілька чинників. По-перше, збільшення концентрації ритейлерів у Великій Британії (*ритейл (retail)* — це запозичене з англійської мови слово, що використовується на позначення процесу продажу продукції або послуг кінцевим споживачам. Відповідно, *ритейлер* — це той, хто бере участь у процесі продажу як продавець). По-друге, переваги зростання обсягів виробництва для отримання знижок на папір і послуги друку. По-третє, передбачуваність і швидкість повернення грошових потоків.

Великі ритейлери розпочали скуповувати дрібніші незалежні книгарні. Збільшення їх концентрації в роздрібній торгівлі літературою розпочалося 1995 р. після розвалу "Угоди про нетто-книжки", тобто угоди про торгівлю, що давало змогу видавцям встановлювати фіксовану роздрібну ціну на книгу.

Незважаючи на те, що провідні видавничі фірми швидко розвивалися, вони зазвичай намагалися спеціалізуватися на конкретних галузях знань. Від кінця 1990-х рр. ТНК обмінялися частинами своїх імперій, щоб домогтися лідерства на ринку в обраних секторах і позбутися "неосновних" підрозділів.

Серед другої категорії — великих британських видавців — є безліч гравців різних розмірів і спеціалізацій. Вони варіюються від великих фірм, як-от Bloomsbury (британський видавець творів про Гаррі Поттера, котрий спеціалізується також на торгівлі й виданні академічних книг); Thames & Hudson, що видає книги про мистецтво, та Faber & Faber — провідний видавець художньої літератури, до менших компаній зі щорічним обігом в середньому майже 500 тис. фунтів стерлінгів. Одні компанії — це товариства з обмеженою відповідальністю, інші — перебувають у власності сімей чи приватних осіб.

Кілька видавців, на кшталт Bloomsbury, котируються на біржі й іноді проводять операції за кордоном. Компанії Великої Британії є світовими лідерами в галузі видавничої діяльності, розпочинаючи від видавництва навчальної літератури й закінчуючи такими учасниками ринку, як Science, Technology та Medical.

Нарешті, тисячі книг видають приватні особи чи кооперативи, і зазвичай книгодрукування не є їхньою головною діяльністю. Вони здебільшого випускають літературу у спеціалізованих галузях, як-от поезія, мистецтво чи краєзнавство, а також книги валлійською, гельською та шотландською мовами. Ці гравці британського книжкового ринку можуть бути невеликими в плані економічному, однак зберігають значний культурний вплив у Сполученому Королівстві та за кордоном.

Британська видавнича галузь постійно розвивається. Останніми роками завдяки новітнім розробкам і цифровим технологіям видавничі компанії мають змогу реорганізувати та вдосконалити процес книгодрукування. До нових можливостей належать: інтеграція з партнерами по ланцюгах постачання,

онлайн-дистрибуція, динамічне ціноутворення, друк на вимогу та видання електронних книг.

Видавнича галузь — частина креативної економіки Великої Британії. Видання книг та академічної періодики у Сполученому Королівстві є лише частиною ширшої видавничої галузі, що охоплює газети, журнали та програмне забезпечення. Видавництво є вагомим складником креативних галузей економіки країни, визначених урядом як такі, що походять з індивідуальної творчості, майстерності й талантів і мають потенціал для накопичення багатства та створення робочих місць на основі інтелектуальної власності. Це традиційні підприємства, що випускають книги та академічні журнали, незалежно від того, чи це основний вид діяльності, чи ні.

Креативні галузі економіки Великої Британії останніми роками привертають до себе дедалі більше уваги. Департамент цифрових технологій, культури, засобів масової інформації та спорту (DCMS) підрахував, що 2015 р. креативні галузі становили 5,3% усього ВВП країни [7].

ВВП Великої Британії. Внесок будь-якого бізнесу чи галузі в економічний результат держави вимірюється його валовим внутрішнім продуктом (ВВП). Це різниця між вартістю товарів і послуг, що виробляються (товарообіг), та витратами на сировину й інші ресурси, котрі використовують під час виробництва цих товарів і послуг. За оцінками експертів, британська видавнича галузь безпосередньо внесла 3,2 млрд фунтів стерлінгів у ВВП країни 2016 р., або приблизно 0,2% загальної економіки.

З цієї загальної кількості на частку книговидавання припало 2,2 млрд фунтів стерлінгів (68%), тоді як видавництво академічних журналах принесло 1,0 млрд фунтів стерлінгів (32%). Це означає, що видавнича галузь Великої Британії безпосередньо внесла більше, ніж газетна видавнича галузь (2,5 млрд фунтів стерлінгів) і втричі більше, ніж, наприклад, промисловість у галузі видобувної та будівельної техніки (1,1 млрд фунтів стерлінгів). Видання книг та академічних журналів сприяло зростанню доданої вартості втричі, порівняно з галуззю звукозапису та видавництва музики (1,0 млрд фунтів стерлінгів), водночас це менше, ніж показники галузі телебачення та радіомовлення (9,8 млрд фунтів стерлінгів). Експерти оцінили обіг 2016 р. у 5,1 млрд фунтів стерлінгів: 75% — від книг і 25% — від академічних журналів (табл. 1) [8].

Таблиця 1

Внесок креативних галузей економіки у ВВП Великої Британії 2016 р.

Галузь креативної економіки	Внесок (млрд фунтів стерлінгів)
Кінофільми, відео- та телевізійне виробництво, розповсюдження та проєкція	9,8
Телевізійне програмування та мовлення	5,6
Архітектура	4,8

Книги й академічні журнали	3,2
Газети	2,5
Виконавче мистецтво	2,2
PR	1,6
Звукозапис та публікація музики	1,0
Фотографічна діяльність	1,0
Радіомовлення	0,7
Музеї, галереї та бібліотеки	0,1

Від 2012 р. ВВП у видавничій галузі Великої Британії зріс на 19%. Це швидше, ніж темпи підвищення економіки країни загалом (15%), і відповідає рівню зростання креативних галузей, де приріст ВВП сягнув 20%. Цей показник збільшився у книговидаванні (11%), але особливо відчутно — у видавництві академічних журналів (41%).

За даними щорічника "PA Publishing", обсяг товарообігу видавничої галузі Великої Британії 2018 р. становив 6 млрд фунтів стерлінгів (для порівняння 2016 р. — 5,1 млрд фунтів стерлінгів). Загалом спостерігалось зростання на 3%. Дохід від продажу цифрових книг зріс до 2,6 млрд фунтів стерлінгів (проти 0,5 млрд фунтів стерлінгів 2016 р.), а обсяг реалізації друкованих книг становив 3,4 млрд фунтів стерлінгів (3,0 млрд фунтів стерлінгів 2016 р.). Світовий експорт залишився на рівні 3,5 млрд фунтів стерлінгів, що становило 59% доходу [1; 3].

Міжнародна орієнтація видавничої галузі Сполученого Королівства також може бути пов'язана з її давно визначеною та активною роллю в переговорах щодо формування міжнародного механізму охорони авторських прав, можливо, тому, що це дає змогу почуватися впевненіше фірмам, які видають літературу для продажу за кордоном. Наприклад, британська книговидавнича галузь ініціювала Бернську конвенцію про захист літературних художніх творів 1886 р., до якої США приєдналися лише 1989-го. Конвенція діє й донині. Великій Британії важливо продовжувати лідирувати у процесах розроблення закону про авторське право й після виходу з ЄС [8].

Є різні способи категоризації видавничої галузі Сполученого Королівства, але одним із найпоширеніших є такий:

- академічні та професійні видання;
- художня література;
- нехудожня література (мемуари, історична та документальна література);
- література для дітей;
- шкільні підручники;
- посібники з вивчення англійської мови (ELT).

Академічне та професійне видавництво — це найбільша категорія, що приносить 50% доходу галузі, трохи менше половини припадає на продаж академічних журналів. Сполучене Королівство визнано одним зі світових лідерів в академічному та професійному видавництві, зокрема:

— Велика Британія є центром для 10% всіх академічних видавців. У країні щороку публікується майже 400 тис. наукових статей.

Незважаючи на те, що кількість населення Сполученого Королівства становить менше ніж 1% світо-

вої популяції, у ньому мешкає 4% дослідників, а наукові статті британських учених використовуються та завантажуються найчастіше і становлять 10% усіх завантажень, 12% припадає на цитування і 16% — на найцитованіші статті у світі. Ці показники переважають аналогічну статистику будь-якої іншої країни, крім США;

— Лондон та Нью-Йорк — найбільші торговельні майданчики з продажу дитячої, художньої та документальної літератури.

Експорт. Велика Британія є найбільшим експортером книг із 17-відсотковою часткою світового експорту. Експорт становить 43% доходу від продажу книг і 88% — від продажу академічних журналів.

Щодо академічних журналів, країна є чистим імпортером цієї періодики зі США, але чистим експортером в інші країни світу та загалом має надлишок торгівлі науковими часописами.

Експортні напрями видавничої справи у Великій Британії доволі різноманітні. Хоча Європа (насамперед для книг) та Північна Америка (насамперед для академічних журналів) є важливими ринками, Велика Британія експортує видавничу продукцію в усі куточки світу, наприклад, 20% експорту друкованих книг надходить до Близького Сходу та Африки, а 24% експорту журналів — до Східної та Південної Азії.

Дві категорії книг особливо орієнтовані на експорт: академічні та професійні видання й посібники з вивчення англійської мови. Як зазначалося, 88% продажів академічних журналів — це експорт, але посібники з вивчення англійської мови становлять 95% експорту.

Інвестиції відіграють вирішальну економічну роль у просуванні інновацій та орієнтації на довгострокове зростання обсягів виробництва видавничої галузі Сполученого Королівства. Останніми роками ця сфера отримує інвестицій приблизно на 550 млн фунтів стерлінгів [2].

У 2016 р. у галузь було інвестовано 545 млн фунтів стерлінгів. Непрямі інвестиції, тобто аванси авторам, оплата праці фрилансерів за редагування та оформлення майбутніх книг, становили 377 млн фунтів стерлінгів, прямі — 168 млн фунтів стерлінгів (108 млн — у видання книг і 60 млн — у видання академічних журналів). Здебільшого це інвестиції у вдосконалення, ремонт чи модернізацію основних фондів, як-от майно, земля, машини та обладнання (охоплюючи комп'ютерне програмне забезпечення) [9].

Хоча важко здобути точні дані щодо кількості фрилансерів, можна передбачити, що галузь підтримує кілька тисяч осіб, які надають послуги на замовлення в таких сферах, як редагування, переклад, графічний дизайн, дизайн обкладинки, маркетинг і зв'язки з громадськістю.

Видавці також підтримують тісні контакти з кількома галузями, що беруть участь у випуску книг і журналів. Зокрема, найміцнішим є зв'язок із поліграфічною галуззю, в якій працюють 116 тис. осіб (89% за межами Лондона), із загальною сумою ВВП — 5,8 млрд фунтів стерлінгів.

Зайнятість. У 2015 р. пряма зайнятість британців у видавничій галузі (за винятком фрилансерів) становила 29 тис. осіб: 26 100 робочих місць (90%) — у видавництві книг та 2900 (10%) — у видавництві академічних журналів.

Від 2009 р. зайнятість у британському книговидаванні залишається доволі стабільною, але ВВП значно зріс, що свідчить про суттєве збільшення показників продуктивності праці. 85% працівників видавничої галузі зайняті повний робочий день, і лише 13% — неповний. В інших галузях британської економіки навпаки — 26% осіб працюють в умовах неповного робочого дня [2].

Продуктивність праці є основним компонентом довгострокового, стійкого економічного зростання та процвітання. Цей показник свідчить, наскільки ефективна економіка, настільки добре вона отримує продукцію з різних вкладень. ВВП на одного працівника британської видавничої галузі становить 112 800,49 фунта стерлінгів і більше ніж удвічі перевищує середній показник по країні (49 100 фунтів стерлінгів). Це також на 15% більше, ніж ВВП на одного працівника в загальному секторі інформації та комунікацій (96 100 фунтів стерлінгів), котрий також охоплює видання газет, діяльність із програмування та мовлення, телекомунікації, комп'ютерне програмування, консультування та пов'язані з ним заходи, інформаційні послуги.

Усі розглянуті креативні галузі економіки Великої Британії, крім ремесел, мають вищу середню продуктивність праці, що позначається й на середньому заробітковому працівників. Наприклад, 2018 р. середній річний дохід британських працівників книговидавничої галузі становив 34 900 фунтів стерлінгів, що на 23% вище, ніж у середньому по країні.

Високий ВВП на одного працівника видавництва частково пояснюють такі чинники:

- відносно висока частка штатних співробітників;
- високий рівень інвестицій;
- кваліфікація робочої сили (згідно з опитуванням bookcareers.com 2018 р., понад 95% працівників видавництва мають принаймні ступінь бакалавра).

Кількість підприємств. За останніми даними Реєстру платників податків, у Великій Британії було зареєстровано 2255 підприємств у галузі книговидавання (у країні обов'язковий поріг для реєстрації платника ПДВ — 82 тис. фунтів стерлінгів доходів від продажу). Якщо враховувати тих, хто перебував нижче цього порогу, і скористатися статистикою Nielsen BookData [11], що видає ISBN, то отримаємо понад 40 тис. зареєстрованих імпринтів та окремих видавців. Водночас багато з тих, хто самвидавцем публікує книгу в інтернеті, не використовує ISBN, тобто підрахувати точну кількість британських видавців наразі неможливо.

Книговидавничі підприємства функціонують у всіх регіонах Великої Британії, найпопулярнішими є Лондон (29%) та Південний Схід (20%), де розташовано штаб-квартири більшості великих видавців.

Дуже малі підприємства (чотири працівники чи менше) та дуже великі (100+ працівників) посідають

найбільшу нішу у британській книговидавничій справі. Зважаючи на те, що продуктивність праці зазвичай залежить від розміру фірми, це може слугувати додатковим сприятливим чинником високої продуктивності праці в галузі книговидання.

Економічний внесок видавничої діяльності Великої Британії виходить за межі його прямих наслідків і відбивається в інших галузях.

Видавнича галузь Великої Британії сприяє зростанню економіки, хоча має і опосередкований вплив на "суміжні галузі". Це можуть бути сектори "вищі за течією", що надають вхід у публікацію, або сектори "низхідної лінії", що приймають публікації та передають їх кінцевим споживачам. Окремі з них (наприклад, поліграфічна галузь) значною мірою залежать від видавничої справи: якби видавців не існувало, економічна діяльність поліграфічних фірм не була б настільки рентабельною. Інші галузі, як-от графічний дизайн, мають міцний зв'язок із видавничою діяльністю, але необов'язково залежать від неї однаковою мірою.

Автори та їх роль у виданні книг. Цінність книг зумовлена їхнім змістом. Видавці купують права на розповсюдження певного контенту в друкованій чи електронній формі, а натомість заздалегідь видають авторам аванс за роботу, надають послуги редагування й дизайну, розповсюджують та реалізують твори, здійснюють маркетинг і PR, сплачують авторські роялті за книги під час продажу. Відносини видавців з авторами, природно, дуже тісні, бо вони залежать один від одного.

Видавці допомагають авторам, використовуючи систему авансових платежів. За винятком вже відомих авторів, зазвичай є великий ступінь невизначеності щодо майбутнього успіху нової книги, адже видавці не можуть заздалегідь передбачити, які твори здобудуть критичну оцінку чи комерційну популярність. Вони інвестують у творчий процес наперед, сплачуючи аванси багатьом авторам, хоча й не всі письменники стануть успішними. Багато книг не покривають витрат, але ті одиниці, що стають бестселерами і приносять чималі дивіденди, дають змогу профінансувати інших. Якби автори мали самостійно нести ризики, пов'язані з випуском твору, то, ймовірно, багато хто з них не писав би. Це означає, що з економічного погляду аванси є формою інвестицій у створення контенту видавцями, котрі складаються з:

- авансів авторам;
- роялті-платежів;
- доходу від вторинних прав;
- оплати послуг редагування.

Виробництво. Створення контенту — це лише один з етапів книговидання. Після написання твору він проходить тривалий процес підготовки до виходу у світ, що передбачає коректування, редагування, набір тексту, художнє оформлення, переклад, запис і обробку звуку (якщо йдеться про аудіокниги), дизайн обкладинки, перевірку фактів та посилань (у випадку документальної книги). Цю роботу частково здійснюють видавництва, а частково — незалежні компанії,

багато з яких є фрилансерами чи дуже малим бізнесом, розташованим по всій території Великої Британії. Важко об'єктивно оцінити розмір цих зовнішніх виробничих ресурсів, але зрозуміло, що вони є важливою частиною опосередкованого економічного внеску книговидавничої галузі.

Традиційна технологія змінюється з появою самвидаву, що дає змогу незалежним авторам публікувати свої електронні книги в інтернеті за невеликий відсоток доходу від реалізації твору.

Огляд книгорозповсюдження у Великій Британії. Історично ланцюжок видавничої діяльності Великої Британії був дуже лінійним — видавці друкували книги, гуртові покупці купували їх та пропонували книгарням, де їх мали змогу придбати споживачі.

Останніми роками з'явилося набагато більше каналів: окремі видання можна придбати безпосередньо у видавців, чимало літератури продається через супермаркети, торговельні мережі та інтернет. Останніми роками також спостерігаємо зростання продажів недрукованих форматів, як-от електронні книги (на частку яких припадало 16% продажу книг у Великій Британії у 2017/18 рр.) та аудіокниги (частка яких становила менш як 1%. Проте цей сегмент продемонстрував стрімке зростання — на 181% до 2018 р.).

Нині книги знайти легше, ніж будь-коли. Наразі є багато способів видати книгу, але їх все ще "відшукує", редагує, випускає та розповсюджує видавнича галузь [8].

Продавці книг. Незважаючи на зростання онлайн-продажів книг у Великій Британії (на 2019 р. припадало 45% реалізації друкованих, електронних та аудіокниг), 38% літератури й досі продають через книгарні, решту видань — через інші торговельні мережі, як-от книжкові клуби [10].

За національними статистичними даними ONS [9], 2015 р. у Великій Британії функціонувало понад 1000 книгарень, в яких працювало 12 тис. осіб. За останні п'ять років, за даними Nielsen BookData, кількість крамниць стрімко зменшилася майже на третину [14].

Друк — це значні витрати для більшості видавців, зокрема частка видатків, пов'язаних із цим процесом, становить майже 15—20% загальних витрат видавництва.

Лондонський ярмарок книг (LBF) — найважливіша книжкова подія у Великій Британії, що об'єднує понад 25 тис. відвідувачів зі 120 країн [11]. Попри те, що цей захід суто торговельний, міжнародний характер LBF сприяє зміцненню світової позиції Великої Британії у видавничій галузі та консолідації її зв'язків, експортних угод і прав.

Видавництво та освіта. Підручники та посібники з вивчення англійської мови, довідники й академічні журнали разом складають понад 60% обороту британської видавничої галузі.

Значну частину віддрукованих книг (тих, що не продаються кінцевим споживачам) передають до освітянських закладів: у грошовому еквіваленті — на понад 800 млн фунтів стерлінгів на рік, із них на 28 млн фунтів — для бібліотек, музеїв та архівів [12].

Видавці також беруть активну участь у залученні споживачів за допомогою різних заходів: ярмарків, фестивалів і призів, що допомагає формувати попит на книги та сприяє іншим економічним вигодам.

Видавці допомагають організувати сотні літературних фестивалів, котрі стимулюють економічну активність і яскраво свідчать про те, що галузь не тільки видає книги, а й допомагає залучати кінцевих споживачів. Академічні видавці беруть участь в організації та просуванні профільних конференцій [13].

У Великій Британії, так склалось історично, професія видавців книг, журналів, газет та іншої друкованої продукції є доволі шанованою, адже саме вони формують постійний потік творів художньої літератури, саме вони — сховище історій, що мають бути відкриті виробниками, агентами, які шукають ідеї. Видавці діють як своєрідний фільтр, що допомагає створити якісний твір і випустити у світ повністю сформовану захопливу історію. Вони інвестують в авторів на початку кар'єри та підтримують із ними тривалі відносини, допомагаючи плідно працювати впродовж багатьох років. Окрім того, видавці зберігають старі твори літератури, знімають частину ризиків екранізації чи сценічного втілення, оскільки беруть на себе відповідальність ще на етапі публікації й дають продюсерам змогу обирати історії, здатні зацікавити аудиторію.

Книги відіграють велику роль у створенні контенту для кіно, телебачення та театру і є одним із головних джерел творчості в цих галузях. Літературне визнання, що його здобули опубліковані твори, допомагає залучити до виробництва кіно- та сценічних версій найвидатніших режисерів, сценаристів й акторів. Читання книги та її публічний профіль спрощують просування вторинного контенту на ринку, якщо використовувати бренд оригіналу як відправну точку. Пряме залучення автора іноді може покращити якість адаптації завдяки глибокому розумінню історії та персонажів.

На думку фахівців, фільми, зняті на основі опублікованих книг, художньо виразніші й цікавіші за фільми на основі оригінальних сценаріїв як з погляду комерційного успіху, так і з погляду критики. Більше того, книги, фільми чи театральні постанови часто мають тісний зв'язок, зокрема успішна адаптація може спричинити зворотний ефект та вплинути на суттєве зростання обсягів продажу оригінальної книги. Цей ефект здатний створити синергію між галузями, коли екранізація твору чи його сценічна версія сприятимуть збільшенню попиту на видання.

Останніми роками у Великій Британії спостерігаються масштабні зміни у способі придбання та використання літератури, що пов'язано зі зростанням продажів в інтернет-книгарнях, започаткованих Amazon з появою електронних книг.

Книжкові крамниці також зазнали значних трансформацій, оскільки сектор перейшов до великих торговельних мереж на кшталт Waterstones. Наприклад, 44% британських незалежних книгарень закрилися між 2005 та 2017 рр. [8].

Самвидав. На відміну від Америки та Китаю частка самвидаву в консервативній Британії все ще не надто значна. Британські письменники, як ніде у світі, розуміють, що авторам слід надавати підтримку, книги все ще потребують професійного супроводу, виробництва та публікації, і роль видавців у цьому процесі суттєво не змінилася.

Істотною часткою британського самвидаву є лише сегмент електронних книг. Водночас для британців з їх консервативним менталітетом і традиційними цінностями книга, надрукована самостійно, не має престижу, не розглядається як видання взагалі.

Вихід Великої Британії з ЄС. Аналітики зауважують, що Brexit має суттєвий вплив на видавничу галузь і в цьому контексті набувають значення такі чинники:

— коливання валютних курсів: оскільки видавнича діяльність значною мірою є експортним бізнесом, нещодавнє зниження курсу фунта позитивно вплинуло на обсяги реалізації книг, однак це зростання частково, а іноді й повністю компенсується підвищенням цін на імпортовані матеріали;

— захист інтелектуальної власності (ІР): права на видання твору становлять фундаментальну основу діяльності британських видавців і того внеску, який вони роблять в економіку країни. Щоб видавнича галузь Сполученого Королівства була стабільною, доходи, отримані від матеріалів, захищених інтелектуальними правами, мають надходити до казни країни та підтримувати подальшу роботу галузі. Є певне занепокоєння, що місцеві видавці можуть "втратити своє місце за столом";

— потенційні наслідки для торгівлі: видавнича справа у Великій Британії — це потужний експортний бізнес. Країна торгує з усім світом (не тільки з ЄС), важливо, щоб угоди забезпечили захист прав інтелектуальної власності, а пункт про неї був центральним у будь-яких документах про вільну торгівлю з ЄС чи рештою світу.

Висновки. Аналіз індустрії книги у Великій Британії свідчить про те, що вона постійно розвивається. Сучасні цифрові технології дають змогу видавничим компаніям реорганізувати та вдосконалювати технологічні процеси. До нових можливостей належать: інтеграція з партнерами по ланцюгах постачання, онлайн-дистрибуція, динамічне ціноутворення, друк на вимогу, випуск електронних книг.

Видання книг та академічних журналів у Великій Британії є частиною ширшої видавничої галузі, що охоплює газети, журнали та програмне забезпечення. Книгодрукування є вагомим складником креативних галузей економіки Сполученого Королівства, визначених урядом країни як такі, що походять з індивідуальної творчості, майстерності й талантів, і мають потенціал для накопичення багатства та створення робочих місць на основі інтелектуальної власності. Захист авторського права має глибокі історичні корені й традиції.

Огляд книгорозповсюдження у Великій Британії свідчить, що останніми роками значно розширилися

канали доведення творів літератури до читача. Окремі видання нині можна придбати безпосередньо у видавців, багато книг продається через супермаркети, торговельні мережі та інтернет. Останніми роками також спостерігаємо зростання обсягів реалізації недрукованих форматів, зокрема електронних та аудіокниг.

Економічний аналіз видавничої справи Великої Британії свідчить про те, що галузь динамічна, має міцні зв'язки з іншими секторами і використовує основні місцеві переваги, аби стати високопродуктивним, орієнтованим на експорт великим інвестором у нематеріальні інтелектуальні активи країни.

Список використаних літератури та джерел

1. *Revised Statutes of the IPA 2017*. — Mode of access: <https://www.internationalpublishers.org/about-ipa/statutes-of-the-ipa>. — Title from the screen.
2. *The Contribution of the Publishing Industry to the UK Economy. A report for the Publishers Association*. — Mode of access: <https://www.contribution-publishing-industry-uk-economy.pdf>. — Title from the screen.
3. *International publishers association. Annual Report 2017—2018*. — Mode of access: <https://www.internationalpublishers.org/about-ipa-menu/statutes-of-the-ipa/136-annual-reports/768-annual-report-2017-2018>. — Title from the screen.
4. *Афонін О. В. Українська книга в контексті світового книговидання / О. В. Афонін, М. І. Сенченко*. — Київ : Кн. палата України імені Івана Федорова, 2009. — 277 с.
5. *Водолазька С. Інноваційні особливості розвитку видавничого ринку Німеччини*. — Режим доступу: <http://socialscience.com.ua/article/821>. — Назва з екрана.
6. *Сухорукова О. Світове книговидання: уроки для України*. — Режим доступу: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2016/3\(86\)/6.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2016/3(86)/6.pdf). — Назва з екрана.
7. *DCMS Annual Report and Accounts 2018—19*. — Mode of access: <https://www.gov.uk/government/publications/dcms-annual-report-and-accounts-2018-19>. — Title from the screen.
8. *The Bookseller. Annual Report 2019*. — Mode of access: <http://Www.Thebookseller.Com/News/Indie-Bookshop-Presence-Uk-Contracts-11th-Consecutiveyear-499776>. — Title from the screen.
9. *Office for National Statistics*. — Mode of access: <https://www.ons.gov.uk/>. — Title from the screen.
10. *The Publishers Association's Annual Report 2019*. — Mode of access: <https://www.publishers.org.uk/publications/the-publishers-associations-annual-report-2019/>. — Title from the screen.
11. *The London book fair. Literary festivals and book events in 2020*. — Mode of access: Literaturefestivals.co.uk. — Title from the screen.
12. *UK Printing. Facts & Figures 2017*. — Mode of access: <http://www.britishprint.com/industry-involvement/research/facts-and-figures>. — Title from the screen.
13. *UK Printing. Facts & Figures 2019*. — Mode of access: <http://www.britishprint.com/industry-involvement/research/facts-and-figures>. — Title from the screen.
14. *Nielsen BookData. Publish*. — Mode of access: <https://nielsenbook.co.uk/>. — Title from the screen.

Larysa Tatarinova Publishing in the UK

The UK publishing industry is one of the most powerful in the world. Our intelligence has shown that the global status of the industry is determined by the leadership of the English language in the world stage, heritage, historical ties and the force of copyright law.

The article proves that the United Kingdom is a leader in many areas of publishing, such as the publication in English of works from other cultures: African, Caribbean and Indian literature. British publishers are also competitive in areas such as textbooks, various reference books, English Language Guides (ELTs) and textbooks for international schools.

An analysis of the Global Publishers' Rating in 2017 showed how British publishing companies are constantly succeeding on the world stage. For example, according to the Global Publishers' Rating in 2017, five British companies earned a quarter of the combined revenue of the world's 50 most powerful firms. (For comparison: eight US publishers together earned 27% and together — more than half.) The printing industry in the UK is large, developed and thriving. The United Kingdom is the fifth largest producer of printed matter in the world, employing around 116 000 people and accounting for £ 5,8 billion in GDP.

The performance of the UK book publishing industry is the printing of new titles and new publications. According to this indicator of publishing productivity, the British book industry is a world leader. In 2014, the American book publishing industry estimated that 335 000 new titles and publications were published, followed by China with 448 000, the United Kingdom with 220 000, well ahead of Japan, Germany, and Russia, as well as France, Italy, and Spain. If we use a different method of counting and find out the number of new names printed per million population, it turns out that the UK produces the most new names in the world — more than 2900 per million population against 1000 to 1500 for other large developed markets.

An analysis of the book industry in the United Kingdom shows that it is constantly evolving. Modern digital technologies allow publishing companies to reorganize and improve technological processes. New features include: integration with supply chain partners, online distribution, dynamic pricing, on-demand printing, e-book publishing.

Keywords: publishing industry; publishing houses; printed book; eBook; audiobook; self-published; book market; publishers' association

References

1. *Revised Statutes of the IPA 2017*. (2021). [Online], available at: <https://www.internationalpublishers.org/about-ipa/statutes-of-the-ipa>.
2. *The Contribution of the Publishing Industry to the UK Economy. A report for the Publishers Association*. (2021). [Online], available at: <https://www.contribution-publishing-industry-uk-economy.pdf>.

3. *International publishers association. Annual Report 2017—2018.* (2021). [Online], available at: <https://www.internationalpublishers.org/about-ipa-menu/statutes-of-the-ipa/136-annual-reports/768-annual-report-2017-2018>.
4. Afonin O. V. and Senchenko M. I. (2009). *Ukrayinska kniga v konteksti svitovogo knigovidannya.* Kyiv: Kn. palata Ukrayini imeni Ivana Fedorova.
5. Vodolazka S. (2021). *Innovacijni osoblivosti rozvitku vidavnichogo rinku Nimechchini.* [Online], available at: <http://socialscience.com.ua/article/821>.
6. Suhorukova O. (2021). *Svitove knigovidannya: uroki dlya Ukrayini.* [Online], available at: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2016/3\(86\)/6.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2016/3(86)/6.pdf).
7. *DCMS Annual Report and Accounts 2018—19.* (2021). [Online], available at: <https://www.gov.uk/government/publications/dcms-annual-report-and-accounts-2018-19>.
8. *The Bookseller. Annual Report 2019.* (2021). [Online], available at: <http://www.thebookseller.com/news/indie-bookshop-presence-uk-contracts-11th-consecutive-year-499776>.
9. *Office for National Statistics.* (2021). [Online], available at: <https://www.ons.gov.uk/>.
10. *The Publishers Association's Annual Report 2019.* (2021). [Online], available at: <https://www.publishers.org.uk/publications/the-publishers-associations-annual-report-2019/>.
11. *The London book fair. Literary festivals and book events in 2020.* (2021). [Online], available at: Literaturefestivals.co.uk.
12. *UK Printing. Facts & Figures 2017.* (2021). [Online], available at: <http://www.britishprint.com/industry-involvement/research/facts-and-figures>.
13. *UK Printing. Facts & Figures 2019.* (2021). [Online], available at: <http://www.britishprint.com/industry-involvement/research/facts-and-figures>.
14. *Nielsen BookData. Publish.* (2021). [Online], available at: <https://nielsenbook.co.uk/>.

Надійшла до редакції 16 березня 2021 року

УДК 01+025.3](477)(091)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2021.3(296).14-19

Галина Гуцол,

заступник директора з наукової роботи

Книжкової палати України,

e-mail: ggutsol@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1800-0618>

Лариса Дояр,

кандидат історичних наук, доцент,

старший науковий співробітник

Державного архіву друку

Книжкової палати України,

e-mail: arkhiv@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Державний бібліографічний покажчик "Літопис журнальних статей": історія, сьогодення та перспективи розвитку (85-й річниці видання присвячується)

Статтю присвячено 85-річчю випуску Книжковою палатою України державного бібліографічного покажчика "Літопис журнальних статей". Здійснено історичний екскурс в часи заснування видання, що стало другим державним бібліографічним покажчиком після "Літопису книг".

Проаналізовано передумови створення "Літопису журнальних статей"; принципи його формування; трансформацію тематичних розділів у різні періоди життя нашої держави; кількісні та якісні характеристики періодичних видань, публікації з яких віддзеркалено в цьому покажчику державної бібліографії; наведено назви видань, публікації з яких було відображено в "Літописі..." впродовж багатьох років; розглянуто негативні чинники, що впливають на його випуск.

Ключові слова: Книжкова палата України; "Літопис журнальних статей"; державний бібліографічний покажчик; державна бібліографія; бібліографічний запис

Постановка проблеми. Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова" є єдиною в нашій країні інституцією, що вже понад століття збирає, систематизує та зберігає у сховищі Державного архіву друку всі види друкованої продукції, котра видавалася й донині видається в межах українських державних кордонів: це видання Української Центральної Ради та проголошеної нею Української Народної Республіки (1917—1918), Республіки Рад робітничих, селянських та солдатських

депутатів (1917—1918), Гетьманату Павла Скоропадського (1918), Директорії Симона Петлюри (1918—1921), Української Соціалістичної Радянської Республіки (1919—1937), Української Радянської Соціалістичної Республіки (1937—1991) та України від часів здобуття незалежності (від 1991 р. і дотепер).

Книжкова палата України, що сьогодні є визнаним центром вітчизняної бібліографії, на зорі свого існування знайшла оперття в небайдужих до розвитку українського друкарства людей, які у вересні 1917 р.